
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Отримано: 8 жовтня 2021 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2021 р.

Прийнято до друку: 3 грудня 2021 р.

e-mail: halyna.bevzo@uacu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-12(80)-139-142

Бевзо Г. А. Теоретико-практичні аспекти міжкультурної комунікації у викладанні української мови як іноземної. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 12(80). С. 139–142.

УДК: 378.016:811.161.2'243:316.77

Бевзо Галина Андріївна,
кандидат філологічних наук,

ПВНЗі «Українсько-американський університет Конкордія»

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті актуалізуються проблеми вивчення української мови як іноземної; розглядаються ефективні підходи та методи вивчення лексично-граматичної системи української мови. Увагу акцентовано на меті формування мовної підготовки – формуванні комунікативної компетентності суб'єктів навчання, на культуроцентричній спрямованості сучасної лінгводидактичної парадигми та основних положеннях особистісно орієнтованого підходу як концептуально значущого для організації вивчення української мови як іноземної.

Охарактеризовано особливості сучасної методики викладання української мови як іноземної на засадах особистісно орієнтованого підходу до організації освітнього процесу, яким передбачається особистісний моніторинг знань, умінь, мовленнєвих навичок, потенційних комунікативних здібностей кожного іноземного студента, його особистісних якостей, що виступає одним із головних засобів мотивації до вивчення української мови; відповідність мовних і комунікативних завдань потребам, запитам, можливостям, інтересам кожної особистості іноземного студента тощо.

Обґрунтовано необхідність побудови суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу, що забезпечить активно свідоме засвоєння мовного матеріалу.

Окреслено шляхи імплементації сучасних методів навчання (інтонаційного читання, рольової гри, метод занурення тощо) у практики викладання української мови як іноземної. Інтерактивна модель навчання дозволяє враховувати мотиви навчання, створювати позитивну атмосферу навчального процесу, використовувати суб'єктивний досвід студентів, створювати ситуації успіху, демонструвати можливість використання набутих знань у практичній діяльності, використовувати різноманітні методи навчання, форми організації освітнього процесу.

Закцентовано на значущості практикування діалогічного спілкування, сформованість умінь якого означатиме наявність у студентів ряду умінь, які забезпечують виконання поставленої комунікативної задачі в типових ситуаціях спілкування.

З'ясовано, що вивчення української мови як іноземної передбачає формування комунікативної компетентності суб'єктів навчання – носіїв різних мов як представників різних культур, що свідчить про утвердження компетентісно-культурологічної парадигми сучасної лінгводидактичної системи.

Ключові слова: міжкультурне спілкування, українська мова як іноземна, методика вивчення української мови, лексико-граматична система, професійна полікультурна компетентність, комунікативна компетентність, положення особистісно орієнтованого підходу.

Halyna A. Bevzo,
Candidate of Philological Science,
Ukrainian-American Concordia University

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN TEACHING UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGE

The article actualizes the problems of learning Ukrainian as a foreign language; effective approaches and methods of studying the lexical and grammatical system of the Ukrainian language are considered. Emphasis is placed on the purpose of language training – the formation of communicative competence of subjects, the culture-centric orientation of the modern linguodidactic paradigm and the main provisions of the personality-oriented approach as conceptually significant for the organization of Ukrainian as a foreign language.

Features of modern methods of teaching Ukrainian as a foreign language based on personality-oriented approach to the organization of the educational process, which provides personal monitoring of knowledge, skills, speech skills, potential communication skills of each foreign student, his personal qualities, which is one of the main means of motivation for study Ukrainian language; correspondence of

language and communicative tasks to the needs, requests, opportunities, interests of each personality of a foreign student, etc. The necessity of building subject-subject relations between the participants of the educational process is substantiated, which will ensure active conscious assimilation of language material. The ways of implementation of modern teaching methods (intonation reading, role play, immersion method, etc.) in the practice of teaching Ukrainian as a foreign language are outlined.

The interactive model of teaching allows to consider the motives of learning, create a positive atmosphere of the educational process, use the subjective experience of students, create situations of success, demonstrate the possibility of using acquired knowledge in practice, use various teaching methods, forms of educational process. Emphasis is placed on the importance of practicing dialogic communication, the formation of skills which will mean that students have a number of skills that ensure the implementation of the communicative task in typical communication situations. It was found that the study of Ukrainian as a foreign language involves the formation of communicative competence of subjects – native speakers of different languages as representatives of different cultures, which indicates the establishment of competence-cultural paradigm of modern linguodidactic system.

Key words: intercultural communication, Ukrainian language as a foreign language, methods of studying the Ukrainian language, lexical and grammatical system, professional multicultural competence, communicative competence, personality-oriented approach.

Постановка проблеми. Україну сьогодні більшість її громадян називають країною можливостей, майбутніх звершень. А це стало можливим завдяки суспільно-політичним, економічним, соціальним перетворенням, які відбулися в нашій країні в останні десятиріччя. Змінилися ціннісні орієнтації, і в якості найбільшої цінності відповідно до проголошених принципів гуманізації та демократизації суспільства визнається вільна, розвинена і освічена особистість, здатна жити і творити в умовах постійно мінливого світу. І в цьому світі саме мова, міра володіння мовою формує особистість, її інтелект, буття. Саме мова виступає засобом усного та писемного інформаційного зв'язку в суспільстві та спілкуванні між людьми. Відтак, необхідними є знання законів і принципів української мови, зокрема, її фонетичних, граматичних й орфоепічних норм; уміння слугувати ними в різних сферах функціонування.

Сучасне навчання української мови як іноземної вимагає й особливої професійної підготовки викладача, якому важливим є показати іноземним студентам відображення в українській мові української ментальності, українського характеру, культури, історії.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Лінгвокультурологічним проблемам присвячені дослідження українських (Л. Бей, С. Я. Єрмоленко, В. Жайворонок, Т. Єфімов, Н. Данилюка, Т. Лагутіна, Т. Колодько, Л. Мацько, О. Селіванова, Т. Беценко та ін.) та зарубіжних науковців (Н. Арутюнова, С. Бартмінського, А. Вежбицької, В. Костомарова, В. Маслова та ін.). Зокрема, Л. І. Мацько означила напрями лінгвокультурологічного аналізу художнього тексту. У дослідженні Т. Колодько визначено змістові компоненти соціокультурної компетентності для вивчення іноземної мови – країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні; доведено значущість дотримання мовних норм, національно зумовлених особливостей суб'єктів навчання [7]. На необхідності пошуку оптимального змісту, методів і форм роботи, за допомогою яких вдалося б пом'якшувати педагогічну адаптацію студентів у нове навчальне середовище та усувати негативні наслідки дезадаптації наголошувала А.Гелецька [4].

Теоретико-методологічні положення комунікативного підходу до вивчення української мови як іноземної представлені в дослідженнях О. Гончарук, В. Вдовіна.

Мета статті – проаналізувати сучасні теоретико-практичні аспекти викладання української мови як іноземної як методологічну основу його модернізації.

Виклад основного матеріалу. У 2018 році Міністерством освіти України запропоновано до обговорення «Державний стандарт з української мови як іноземної (Рівні загального володіння та діагностика)» [11], який уніфікує системи вимог до володіння українською мовою осіб, для яких вона не є рідною, з урахуванням «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти». Результатом навчання визначено сформованість спеціальних компетентностей, зокрема лінгводидактичних [10].

Водночас, освітня практика, маючи вже чималий досвід викладання української мови як іноземної, зіштовхується ще з достатньою кількістю проблем.

Найважливішими з них Л. Бей та О. Тростинська вважають такі: 1) диференціація іноземних студентів основних факультетів за категоріями залежно від напрямів навчання; 2) розробка для кожної категорії студентів програм курсу «Практична українська мова»; 3) адаптування програм курсів «Українська мова», «Ділова українська мова», «Українська мова за професійним спрямуванням» до комунікативних потреб і мовних можливостей іноземних студентів; 4) створення адаптованих підручників з названих курсів з урахуванням особливостей кожної категорії іноземних студентів; 5) впорядкування кількості навчального часу для вивчення того чи іншого курсу з української мови; 6) уніфікація форми підсумкового контролю (залік чи іспит) [1].

Цілков розділяючи думку авторів, додамо, що ще однією з важливих проблем у роботі зі студентами, які вивчають українську мову як іноземну, є подолання мовного бар'єру і «вихід в комунікацію», тобто в живе спілкування. Таким студентам потрібні комунікативні навички та вміння, які б забезпечили їхнє вільне інтегрування в іноземне культурне середовище. При цьому змістовою основою навчальних мовних матеріалів мають бути країнознавчі адаптовані тексти, які б дозволили слухачам більше дізнатися про Україну.

Наголосимо, що вивчення мови є складним процесом для іноземного студента в іноземному середовищі. Тому, в першу чергу, слід працювати над поповненням словникового запасу, над введенням у словообіг слів щоденного використання. В. Гумбольдт зауважував, що через багатоманітність мов для нас розгортається багатство світу й багатоманітність того, що ми пізнаємо в ньому; і буття людства стає для нас ширшим, оскільки мови у виразних і дійових ознаках пропонують на різні способи мислення і сприймання [6].

При цьому викладачеві необхідно враховувати також національно-культурні особливості мовної поведінки студентів, застосовуючи зіставно-порівняльний метод вивчення мови. Відтак, йому потрібно володіти професійною полікультурною компетентністю, що виявляється в гнучкому і комфортному індивідуальному педагогічному спілкуванні. Етикет мовної культури вимагає дотримання певних правил спілкування і, перш за все, врахування міжнаціональних відмінностей невербального спілкування, до прикладу, у роботі з арабськими і китайськими студентами, які навчаються в Україні.

Спостереження засвідчують, що араби відрізняються активною балакучістю, зайвою цікавістю до особистих проблем інших, аж надто демонстративною жестикуляцією. Підвищення голосу у розмові з арабами означає для них прояв ширості, адже в арабському світі є нормою чути емоційно насичену мову. А також – з арабом треба спілкуватися на більш близькій відстані, ніж з британцем або німцем [3]. Заняття з арабами необхідно організувати на засадах взаємної довіри, проясляючи особистий інтерес до них, до їхньої сім'ї, здоров'я близьких, що сприятиме зростанню інтересу до опрацювання навчального матеріалу, розвиткові мотивації.

Досягненню високих результатів при вивченні української мови як іноземної сприяє використання на заняттях положень особистісно-орієнтованого підходу. Саме за такого підходу особистість студента виступає ключовим суб'єктом процесу навчання. А викладач стає "джерелом інформації" та партнером у процесі навчання [3].

В педагогіці, психології, лінгводидактиці положення особистісно орієнтованої технології були обґрунтовані Б. Ананьєвим, Г. Баллом, І. Бехом, Н. Бібік, О. Біляєвою, Л. Варзацькою, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Донченко, І. Зимньої, А. Маслоу, Н. Остапенко, С. Подмазіним, І. Якиманської та ін. Так, С. Подмазін зауважує, що особистісно орієнтоване навчання надає кожному студентові можливість реалізувати себе у різних видах діяльності, спираючись на його здібності, нахили, інтереси, особистісні цінності і суб'єктивний досвід [9]. Л. Варзацька підкреслює, що ключовою метою особистісно-орієнтованої освіти є вільний розвиток особистості, яка в процесі навчання зберігає свою індивідуальну неповторність, самотність і гармонію з довкіллям на противагу традиційному навчанню, зорієнтованому на оволодіння знаннями, вміннями, навичками [2].

Особистісно орієнтований підхід, разом із організацією спілкування як рівнопартнерського співробітництва, передбачає, що в центрі навчання знаходиться сам студент, від інтересів, рівня знань, умінь якого залежить мета заняття і спосіб організації його власної навчальної діяльності викладачем. Відповідно мета заняття визначається, виходячи з можливостей і цілей кожного конкретного студента. Наприклад, «навчитися виконувати будь-яку конкретну мовну дію (формулювання, виокремлення думки тощо); «навчитися реферувати текст певної тематики з певною метою для конкретного читача». Кожна навчальна задача реалізується набором певних навчальних дій. Таких, наприклад, як «виділити ключове в думці», «граматично структурувати», «акцентувати на основному в оповіданні» тощо. Викладач, своєю чергою, має визначити номенклатуру навчальних дій, їх ієрархію і організувати виконання цих дій. У зв'язку з тим, що будь-яка діяльність, і навчальна також, обумовлюється потребою, першочерговим завданням для викладача є формування не тільки комунікативної та пізнавальної потреби студентів у спілкуванні з ним, а й власне навчальної потреби у виробленні узагальнених способів і прийомів навчальної діяльності, в засвоєнні нових знань, у формуванні більш досконалих мовних умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності.

Підготувати в короткий термін студента, який добре володіє українською мовою, розуміє мову носіїв мови можна, поєднуючи загально прийняті стандарти викладання з інноваційними підходами.

Традиційне навчання української мови як іноземної орієнтоване на читання, розуміння і переклад спеціальних текстів, а також вивчення термінології за фахом, тобто синтаксису наукового стилю. Особливу увагу необхідно приділити роботі з опанування базових знань, яка повинна організуватися, особливо на початковому етапі, за чіткими алгоритмами вивчення мови. Починати слід з читання тексту, але в ідеалі потрібно прагнути до сприйняття інформації на слух, застосовуючи «інтонаційне читання», що дозволить уникнути монотонності й однобічності при навчанні читання і, як наслідок, сприятиме активності й зацікавленості студента на заняттях і послугує основою для формування іншомовних компетенцій – полікультурної, країнознавчої, соціокультурної [5].

Зауважимо, що систематична робота над розвитком техніки читання дозволяє студенту-іноземцю від зосередженості на процесі читання поступово перейти до осмисленого сприйняття змісту тексту, що є базою для подальшого вивчення української мови як іноземної.

У процесі навчання у багатьох студентів виникають труднощі в засвоєнні матеріалу. Це пов'язано з психологічним станом, незнайомою мовою, складністю сприйняття, іншою культурою. Тому для кращого сприйняття і закріплення навчального матеріалу викладачем мають використовуватися елементи ділової гри, асоціації.

З інноваційних методів на особливу увагу заслуговує метод занурення в штучно створену ситуацію, у якій студентам пропонується виконати завдання, пов'язані із повсякденним життям, і які, при цьому, вимагають знань спеціальної термінології.

Мовного орієнтування у наближених до життя ситуаціях вимагає і метод ділової (рольової) гри, який звільняє від почуття скучності, а викладачеві дозволяє в цікавій формі організувати подачу і закріплення граматичного і лексичного матеріалу.

Леонтьев О.О. доводив, що рольова гра занурює учнів (студентів) в умови реального спілкування, мотивуючи мовну діяльність при необхідності вибору мовних засобів. Моделювання спілкування учнів у різних мовних ситуаціях сприяє розвитку мовних навичок і умінь діалогічного мовлення в умовах міжособистісного спілкування. У стані постійної мовної активності багаторазове повторення зразків мови, мотивоване ігровою дією, не викликає в учнів відчуття монотонності. У цих умовах відбувається актуалізація як нового матеріалу, так і знань, які перебувають у пасивному запасі [8].

У практиці викладання української мови як іноземної накопичено безліч методик викладання, відпрацювання та закріплення лексики на уроках української мови. Необхідно зауважити про значущість діалогічного спілкування, адже вміння вести діалог – не менш важливе при вивченні української мови як іноземної, ніж знання граматики. Тому ці два напрями слід уміло поєднувати: завдання з усного мовлення мають включати і завдання на повторення граматики. А при розвитку навичок усного мовлення необхідно пам'ятати, що монологічний його елемент не поступається діалогічному. Тому необхідно поступово збільшувати обсяг монологічної репліки в діалозі і переходити до монологічних форм усного мовлення.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що ефективність викладання української мови як іноземної значною мірою залежить від правильно підбраного викладачем навчально-методичного забезпечення, врахування ним провідних тенденцій розвитку методики викладання української мови як іноземної; конструктивного використання положень особистісно-орієнтованого підходу, спрямованих на активізацію внутрішніх резервів суб'єктів навчання, на оптимізацію навчальної

діяльності, на розкриття і розвиток інтелектуального потенціалу та творчих можливостей. Даний підхід буде ефективним за умови дотримання наступних умов:

- сучасної професійної підготовки викладача української мови як іноземної;
- функціонального підходу до відбору і подання мовного матеріалу;
- навчання української мови із залученням до української культури;
- активного включення іноземних студентів у реальну мовну діяльність;
- використання інноваційних підходів у навчанні;
- практичної спрямованості навчання.

У перспективах подальших досліджень - пошук шляхів удосконалення та модернізації процесу викладання української мови як іноземної у вищій школі.

Література:

1. Бей Л., Тростинська О. М. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів. *Преподавание языков в высших учебных заведениях образования на современном этапе. Межпредметные связи. Научные исследования. Опыт. Поиски.* № 12. Харків : ХНУ. С. 42–49.
2. Варзацька Л. Формування оргдіяльнісних умінь на уроках української мови в старшій школі на академічному рівні : метод. посіб. Київ. Педагогічна думка, 2012. 144 с.
3. Вишківська В.Б. Суб'єктивність студентів у навчальному процесі—необхідна умова формування професійної компетентності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2008. Вип. 8 (18). С. 2–4.
4. Гелецька А. Соціально-культурна адаптація іноземних студентів у процесі вивчення української мови. АПСНІМ. *Мовознавство, літературознавство.* 2015. № 1(5). С. 59–64.
5. Зозуля І. Є. Навчання читання іноземних студентів україномовних текстів (початковий етап). Закарпатські філологічні студії. Вип. 5. Том 1. 20018. С. 20–25.
6. Єрмоленко С.Я. Мова і українознавчий світогляд: Монографія. К.: НДГУ, 2007. 444 с.
7. Колодько Т.М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. канд. пед.н.: 13.00.04. К., 2005. 24 с.
8. Леонтьев А.А. Основы психолінгвистики. М.: Смысл, 1997. 287 с.
9. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование: социально- философское исследование. Запорожье. Просвіта, 2000. 349 с.
10. Українська мова як іноземна. Рівні загального володіння та діагностика: Проект Державного стандарту України / уклад. Мазурик Д., Антонів О., Синчак О., Бойко Г. 2018. 142 с.